

Gdańsk wobec działań morskich w okresie rozpadu unii kalmarskiej

Streszczenie

Wojny pomiędzy Danią, Szwecją oraz Lubeką w okresie rozpadu unii kalmarskiej, trwające do 1523 roku, były także konfliktami morskimi toczonymi z wykorzystaniem żeglugi kaperskiej. Działalność kaprów na Bałtyku stanowiła przyczynę licznych zdarzeń z udziałem hanzeatyckich statków. Konfiskowano je często jako przyzy, a ich szyprów oskarżano (słusznie lub nie) o potajemny handel z wrogiem. Wpływ tych konfliktów na Gdańsk – największy po Lubece ośrodek handlu hanzeatyckiego na Morzu Bałtyckim w tym czasie – jest przedmiotem niniejszej rozprawy.

Ostateczny rozpad unii kalmarskiej miał miejsce za panowania duńskich królów Jana (1481-1513) oraz Chrystiana II (1513-1523). Rozprawa obejmuje lata 1497-1512, gdy król Jan prowadził wojny ze szwedzkimi naczelnikami państwa (1497, 1501-1512) oraz z miastami wendyjskimi (1509/1510-1512). W przeciwieństwie do okresu 1518-1523, nie napisano żadnego opracowania monograficznego o historii wpływu rozpadu unii kalmarskiej na Gdańsk i jego handel morski w latach 1497-1512.

Głównym celem badawczym jest analiza zatargów pomiędzy władzami gdańskimi oraz duńskimi lub lubeckimi w związku z działalnością kaperską. Rozprawę oparto na kwerendzie w Archiwum Państwowym w Gdańsku (przede wszystkim korespondencja miejska sprzed 1525 roku) oraz porównawczym sondażu archiwalnym w Archiv der Hansestadt Lübeck, duńskim Rigsarkivet oraz szwedzkim Riksarkivet. Rozprawa ma układ chronologiczny, z poszczególnymi rozdziałami obejmującymi okresy: 1497, 1501-1509, 1509-1512. Jedynie rozdział pierwszy ma układ przedmiotowy z podrozdziałami dotyczącymi warunków późnośredniowiecznej żeglugi gdańskiej. Pozostałe omawiają osobno dla każdego okresu politykę gdańskiej Rady Miasta oraz zatargi wynikające z działalności kaperskiej.

Rozdział pierwszy zajmuje się osobami oraz instytucjami odpowiedzialnymi za kontakty zagraniczne Gdańska (włącznie z kwestiami autonomii miasta w ramach Królestwa Polskiego oraz jego hanzeatyckimi relacji), zasięgiem terytorialnym gdańskiej zwierzchności morskiej od czasu przywilejów nadanych przez króla polskiego Kazimierza IV Jagiellończyka w latach 1454-1457, prawnymi aspektami zagadnień omawianymi w niniejszej rozprawie (gdańskie prawo morskie), położeniem załóg statków biorących udział w omawianych zatargach oraz problemem rozróżnienia pomiędzy „piratem” i „kaprem” w późnośredniowiecznej Europie Północnej. Na końcu rozdziału przedstawiono zagadnienia relacji handlowych Gdańska ze Szwecją na przełomie XV-XVI stulecia oraz dwóch tras żeglugowych –

zasadniczych dla gdańskiego handlu – z Bałtyku do Europy Zachodniej: pod kontrolą miast wendyjskich (ładowa przez Lubekę i Hamburg) oraz Danii (Cieśnina Sundzka).

Drugi rozdział omawia wpływ wojny z 1497 roku pomiędzy królem Janem i szwedzkim naczelnikiem Stenem Sture Starszym na polityczną i gospodarczą sytuację Gdańska. W tym roku duński władca z powodzeniem najechał Szwecję, w której rządy Sturego były osłabione przez wojnę z Moskwą i zasiadł na tronie w Sztokholmie. Podczas tego krótkiego konfliktu starał się wprowadzić embargo na handel morski ze Szwecją. W związku z tym trzy statki gdańskie albo z gdańskimi towarami zostały zajęte przez duńskich kaprów. Pomimo tego władze gdańskie zdecydowały się na zachowanie neutralności (w ówczesnym tego słowa znaczeniu) i utrzymanie, w przeciwieństwie do Lubeki, dobrych relacji z duńskim królem Janem. Również zabiegi restytucyjne Rady Miasta zakończyły się sukcesem i zajęta własność gdańskich mieszczan została odzyskana.

Trzeci rozdział omawia historię pierwszego okresu duńsko-szwedzkiego konfliktu z lat 1501-1512, gdy Sten Sture Starzy (zm. 1503) oraz Svante Nilsson (od 1503 roku) dążyli do utrzymania władzy po detronizacji króla Jana w Szwecji w 1501 roku. Ta faza wojny trwała do pokoju w Kopenhadze w 1509 roku. Pierwszy podrozdział przedstawia sytuację żeglugi gdańskiej w latach 1501-1504, gdy tylko dwie gdańskie jednostki stały się przyzami duńskich kaprów. Drugi podrozdział obejmuje okres lat 1505-1509. Bezpośrednim skutkiem gdańskiej polityki neutralności był udział w duńsko-hanzeatyckich negocjacjach i układzie z Nykøbing w 1507 roku. Skutkiem tej umowy była hanzeatyckie neutralność w duńsko-szwedzką wojnę. Zaangażowanie cesarza Maksymiliana I w skandynawski konflikt od 1504 roku, gwałtowna zmiana sytuacji politycznej w latach 1508-1509, gdy miasta wendyjskie zaczęły dążyć do wojny z Danią dla wsparcia władzy Svante Nilssona w Szwecji, kontakty dyplomatyczne Danii z Polską, a przede wszystkim gdańskie starania skutkowały polską misją dyplomatyczną do Lubeki oraz Kopenhagi w 1509 roku, gdy negocjowano pokój pomiędzy królem Janem a szwedzką delegacją. W tym okresie duńscy kaprzy zajęli siedem gdańskich statków. Pomimo zabiegów restytucyjnych gdańskiej Rady Miasta oraz mieszczan, w tym dwóch poselstw wysłanych do Kopenhagi w 1508 oraz 1509 roku, tylko jeden statek (przewożący uzbrojenie do Malborka) został zwrócony dzięki wsparciu wspomnianego polskiego posła.

Rozdział czwarty przedstawia zagrożenia gdańskiego handlu morskiego w okresie 1510-1512, gdy miasta wendyjskie dołączyły do wojny po stronie szwedzkiej i równocześnie zaczęły zwalczać holenderską żeglugę. W ciągu dwóch lat trzydzieści jednostek z Gdańska lub przewożących towary gdańskich kupców zostało zajętych: osiem przez duńskich kaprów, trzy przez Holendrów oraz dziewiętnaście przez wendyjskich (głównie lubeckich), co omówiono w

trzecim i czwartym podrozdziale. Nie wspominając o pewnej liczbie gdańskich statków zatrzymanych w portach Lubeki i Travemünde w 1510 roku oraz ataku lubeckiej floty na holenderski konwój w sierpniu 1511 roku (omówionym w piątym podrozdziale). To starcie morskie oraz działania lubeckich kaprów w pobliżu ujścia Wisły były pogwałceniem gdańsko-lubeckiego porozumienia z 1511 roku (omówionego w drugim podrozdziale) i wywołały kryzys w relacjach obu hanzeatyckich miast, który doprowadził do procesu i egzekucji piętnastu lubeckich marynarzy w Gdańsku we wrześniu 1511 roku. W takim położeniu dużą trudność sprawiało gdańskim rajcom (z ograniczonym wsparciem króla polskiego Zygmunta I) pozostanie neutralnymi, zabieganie o restytucję mienia oraz ochrona kluczowego handlu morskiego z Europą Zachodnią. Konflikt króla duńskiego Jana ze Szwecją ostatecznie zakończył się rozejmem z Malmö w 1512 roku ale nieudane gdańskie działania restytucyjne w Lubece trwały aż do roku 1518 i nawet dłużej.

Podczas całego omawianego okresu gdańska Rada Miasta starała się zachować neutralność w skandynawskich konfliktach w związku z ryzykiem zakłócenia szlaków handlowych, zwłaszcza tych prowadzących na Zachód (żegluga do Szwecji nie odgrywała aż takiej roli, jak ta do Niderlandów oraz Anglii). Niemniej jednak gdańscy mieszcianie wciąż prowadzili handel morski ze Szwecją i czasem stawali się ofiarami duńskich kaprów. Wendyjskie działania kaperskie w latach 1510-1512 były jednak bardziej niebezpieczne dla handlu tego miasta. Kryzys w relacjach pomiędzy Gdańskiem i Lubeką ukazał sprzeczne interesy gospodarcze i polityczne różnych miast hanzeatyckich. Ograniczone wsparcie polskiego króla wynikało zwykle z gdańskiej inicjatywy. Ostateczny rezultat prawnych i przede wszystkim dyplomatycznych działań podejmowanych przez Gdańsk zależał od decyzji duńskich i lubeckich władz – co było konsekwencją gdańskiej polityki neutralności. Mieszcianie gdańscy zazwyczaj nie podejmowali działań restytucyjnych na własną rękę ponieważ była to przede wszystkim kwestia polityczna. Jednak gdańska Rada Miasta nie traktowała duńskich i wendyjskich kaprów jako rozbójników morskich (według ówczesnego rozumienia tego pojęcia), za wyjątkiem sprawy ścięcia lubeckich marynarzy w 1511 roku.